

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-5>

УДК 378.147.88

Гайдаржийська О.М., Костюнік О.В., Щепіна Т.Г.
Національний авіаційний університетОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
ТА ЇЇ МОТИВАЦІЯ В ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Анотація. У статті досліджено підходи до визначення сутності самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів. Охарактеризовано особливості організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів. Визначено шляхи забезпечення ефективності самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в процесі опанування дисциплін з бухгалтерського обліку. Висвітлені основні принципи мотивації та її роль в процесі організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів. Актуальність статті обґрунтована тим, що сучасне життя характеризується стрімким розвитком усіх сфер та галузей науки, що у свою чергу підвищує вимоги до майбутніх фахівців та їх професійної підготовки. Відповідно, у закладах освіти дедалі більше робиться акцент на самостійній та позааудиторній роботі студентів, яка дає можливість розвивати їх більш професійно підготовленими та кросфункціональними, а також навчатися безперервно. У свою чергу саме безперервна освіта відіграє вагомий роль у розвитку особистості, адже дає змогу постійно вдосконалювати свої знання та навички, розвивати здатність творчо мислити та підходити до прийняття нестандартних рішень.

Ключові слова: самостійна робота студентів, мотивація самостійної роботи студентів, стимул, ефективність самостійної роботи студентів, контроль самостійної роботи студентів.

Gaydarzhiyskaya Olga, Kostyunik Olena, Shchepina Tetiana
National Aviation UniversityFEATURES OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK ORGANIZATION
AND ITS MOTIVATION IN THE PROCESS OF ACCOUNTING STUDYING

Summary. Modern life is characterized by rapid development of all spheres of science and industries, which increases the requirements for future specialists, their qualified training. The opportunity for continuing education plays a significant role in the development of the individual, as it enables them to constantly improve their knowledge and skills, to develop the ability to think creatively and to approach non-standard decisions. Increasingly, educational institutions are paying much attention to the independent work of students, which makes it possible to develop them more professionally and cross-functionally. Cognitive activity is the basis for self-education, which provides continuous professional development of the individual, encourages to creative search. In view of this, higher education institutions should organize students' independent work in such a way as to teach them the means of independent action to obtain and understand new information, to promote the deepening of knowledge, to form the skills and educational, scientific and cognitive activity. Independent work of students is the kind of work that is done without the direct participation of the teacher, but according to his tasks in a specially allocated time for this purpose. At the same time, students consciously strive to achieve their goal, using their efforts and expressing the result of mental or physical actions. The teacher, for his part, should motivate the student to study, causing interest in learning and consideration of certain topics. Approaches to determining the essence of independent work of students of higher educational institutions are investigated in the article. The peculiarities of organization of independent work of students of higher educational institutions are characterized. The ways of ensuring the efficiency of independent work of students of higher educational institutions in the process of mastering the disciplines in accounting are determined. The basic principles of motivation and its role in the process of organization of independent work of students of higher educational institutions are highlighted.

Keywords: independent work of students, motivation of independent work of students, incentive, efficiency of independent work of students, control of independent work of students.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку науки і освіти спостерігається перехід від звичайної передачі інформації викладачем студентові до управління навчальним процесом та формування у студентів навичок самостійної роботи. Не зважаючи на ґрунтовність досліджень організації самостійної роботи студентів, питання готовності студентів та їхньої мотивації до її здійснення потребують додаткових досліджень. Актуальним є також питання організації процесу отримання студентами додаткових знань шляхом розвитку уміння самостійно працювати, пов'язувати теоретичний матеріал з практичними навичками, професійного розвитку на основі розширення знань задля формування власної думки та глибокого засвоєння матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика питань, пов'язаних з організацією самостійної роботи студентів сьогодні доволі часто досліджується, отже неодноразово розглянута в роботах науковців. Основою аналізу, зазвичай, постає весь комплекс факторів, які пов'язані з побудовою такої діяльності та її ефективністю. Дослідженнями проблеми організації самостійної роботи студентів займалися такі вчені: С.І. Архангельський, В.К. Буряк, М.Г. Гарунов, Є.Я. Голант, Б.Г. Іоганзен, С.І. Зінов'єв, В.А. Козаков, О.Г. Молібог, Р.А. Нізамов, М.Д. Нікандров, П.І. Підкасистий. Крім того, у наукових працях В. Буряка, Б. Єсипової, А. Івасишина, В. Луценко, П. Підкасистого, Н.О. Шишкіної дослідженню підлягали сутність поняття самостійної роботи,

його тлумачення з різних точок зору, принципи та методи побудови даного процесу, розроблення методик, а також питання управління самостійною роботою студентів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що велика кількість досліджень щодо самостійної роботи студентів вже була проведена, дане питання лишається актуальним, особливо, якщо розглядати не комплексну дію факторів, що впливають на самостійну роботу студентів і не загальні питання щодо визначень та понятійного апарату, а якщо звернутися до питань, пов'язаних з організацією самостійної та позааудиторної роботи та мотивації студентів і слухачів до неї, адже самостійна та позааудиторна робота є одним із найважливіших компонентів освітнього процесу сьогодення.

Мета статті. Головна мета статті полягає у визначенні змісту та ролі самостійної роботи студентів, особливостей її організації в процесі опанування бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час [1].

Дослідженнями проблеми організації самостійної роботи студентів займалися такі вчені: С.І. Архангельський, В.К. Буряк, М.Г. Гарунов, Є.Я. Голант, Б.Г. Юганзен, С.І. Зінов'єв, В.А. Козаков, О.Г. Молібог, Р.А. Нізамов, М.Д. Нікандров, П.І. Підкасистий та ін., які трактують поняття «самостійна робота» наступним чином:

- самостійний пошук необхідної інформації, набуття знань, використання цих знань для розв'язання навчальних, наукових і професійних завдань;

- як діяльність, що складається з багатьох елементів: творчого сприйняття й осмислення навчального матеріалу в ході лекції, підготовки до занять, екзаменів, заліків, виконання курсових і дипломних робіт;

- як різноманітні види індивідуальної, групової пізнавальної діяльності студентів на заняттях або у позааудиторний час без безпосереднього керівництва, але під наглядом викладача;

- як система заходів, спрямованих на виховання активності та самостійності як рис особистості, на набуття вмінь і навичок раціонального отримання корисної інформації [2].

Ряд авторів розглядають її як систему організації педагогічних умов, що забезпечують управління навчальною діяльністю, яка відбувається за відсутності викладача [3]. В окремих підходах самостійна робота ототожнюється з самоосвітою [4].

Чітко проглядається з наведених вище визначень і тлумачень, що самостійна робота розглядається, з одного боку, як різновид діяльності, який стимулює активність, самостійність, пізнавальний інтерес, і як основа самоосвіти, поштовх до подальшого підвищення кваліфікації, а з іншого – як система заходів чи педагогічних умов, що забезпечують керівництво самостійною діяльністю студентів [5].

Таким чином, маємо можливість сформулювати наступне визначення досліджуваного по-

няття: самостійна робота студента – це цілісна система навчання, направлена на формування самостійного мислення у студентів, самостійного оволодіння теоретичними знаннями та практичними навичками під методичним керівництвом і контролем викладача без його прямої участі.

Самостійна робота може здійснюватися як опосередковано за допомогою використання методичних вказівок, так і безпосередньо під контролем викладача.

Необхідним є зазначити, що сутність самостійної роботи розкривається за допомогою її функцій. Пізнавальна функція визначається засвоєнням студентом систематизованих знань з дисципліни. Самоосвітня функція забезпечує формування вмінь і навичок студентів, самостійного їхнього відновлення та творчого застосування. Прогностична функція зумовлює набуття студентами вміння вчасно передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання. Коригувальна функція зумовлює вміння вчасно коректувати свою діяльність. Виховна функція – формування самостійності студента як риси характеру [6].

Зміна концептуальної основи та розширення функцій самостійної роботи студентів викликає зміни у взаєминах між викладачем і студентом як учасників навчальної діяльності, корегує всі організаційні та методичні засоби забезпечення ефективності самостійної роботи студентів.

Організація самостійної роботи студентів пов'язана з підвищенням якості роботи викладача, збільшенням обсягу роботи з підготовки методичного забезпечення.

Принципами організації самостійної роботи є:

- регламентація всіх самостійних завдань за обсягом і часом;

- забезпечення умов самостійної роботи студентів;

- управління цією роботою [7].

Критерії, якими повинен керуватися викладач при організації самостійної роботи наведені нижче:

1. Обсяг кожного завдання повинен бути таким, щоб при чіткому знанні матеріалу студент встиг би викласти відповідь на всі питання поставленого завдання в письмовому виді за відведений для контрольної роботи час.

2. Усі завдання повинні бути однакової складності.

3. При всьому розмаїтті проблеми кожне завдання повинне містити питання, що вимагають досить чітких відповідей, наприклад, дати визначення, написати формулу, зобразити графік, скласти схему, привести чисельні значення показників, виконати аналіз схеми, процесу і т. ін.

4. У кожному завданні повинні бути питання за матеріалом, який підлягає самостійному вивченню за навчальною літературою.

5. При обмеженій кількості питань по прочитаному лекційному матеріалу не повинно бути двох чи декількох завдань з однаковими питаннями. Виконання описаної структурної організації завдання, при проведенні контрольних заходів, гарантує самостійне й ефективне її виконання кожним студентом [8].

З позиції дидактичних цілей можна виділити чотири типи самостійної роботи студентів [9].

Перший тип – формування у студентів умінь виявляти в зовнішньому плані те, що від них вимагають на ґрунті наданого їм алгоритму діяльності та посилає на цю діяльність, що закладені в умовах завдання. Пізнавальна діяльність студента при цьому полягає в розпізнаванні об'єктів даної сфери знань при повторному сприйнятті інформації про них чи дій, пов'язаних з ними. У якості самостійної роботи такого типу частіше за все використовуються домашні завдання: робота з підручником, конспектом лекцій тощо. Загальним є те, що всі дані, які містяться в завданні, а також способи його виконання обов'язково повинні бути представлені в явному вигляді.

Другий тип – формування знань-копій і знань, що дозволяють розв'язувати типові задачі. Пізнавальна діяльність студентів при цьому полягає у відтворенні й частковій зміні структури та змісту засвоєної раніше навчальної інформації. До самостійної роботи такого характеру належать окремі етапи лабораторних робіт і практичних занять, типові курсові проекти, а також спеціально підготовлені домашні завдання за пояснювальною запискою алгоритмічного типу. Специфічна особливість самостійної роботи студентів такого типу полягає в тому, що в завданні потрібно повідомити ідею, принцип розв'язання чи ідею та спосіб, що можуть бути застосовані до даних умов.

Третій тип – формування в тих, кого навчають, знань, що покладаються в основу розв'язання нетипових задач. Пізнавальна діяльність студента при цьому полягає в накопиченні та прояві нового для нього досвіду діяльності на ґрунті засвоєного раніше формалізованого досвіду дій за вже відомим алгоритмом шляхом переносу знань, умінь і навичок. Завдання такого типу передбачають пошук, формування та реалізацію ідеї розв'язання. Самостійна робота такого типу повинна висувати вимоги щодо аналізу незнайомих студентам ситуацій і генерування нової інформації. Для цього типу самостійної роботи студентів відносять курсові та дипломні (кваліфікаційні) роботи, ділові (практичні) ігри та ін.

Четвертий тип – створює передумови для творчої роботи. Пізнавальна діяльність студентів при виконанні цих робіт полягає в глибокому зануренні в сутність виучуваного об'єкту, установленні нових зв'язків і відношень, що є необхідними для виявлення невідомих раніше принципів, ідей, генерування нової інформації на більш високому рівні пізнання. Даний тип самостійної роботи студентів реалізується при виконанні завдань науково-дослідного характеру, це курсові та дипломні (кваліфікаційні) роботи, дослідницька діяльність у різного роду студентських наукових гуртках й об'єднаннях, проблемних групах, участь студентів у розробці науково-дослідницьких тем кафедр університету тощо [9].

При виборі форм і методів навчання, типів самостійної роботи необхідно враховувати специфіку професійного становлення студентів.

У літературі виділяють групи факторів, що забезпечують успішність самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів. До них належать:

– група організаційних факторів, що включає бюджет часу, навчальну літературу та навчально-лабораторну базу;

– методичні фактори – планування, навчання методом й управління самостійною роботою студентів;

– психолого-педагогічний фактор передбачає врахування психологічних якостей, які потрібні для результативного здійснення самостійної роботи з фаховою літературою, а також виховання соціальних якостей особистості, що є необхідними для такої роботи. До останніх включають і набуту здатність до самовдосконалення шляхом досить чітко визначеного відбору, опрацювання та засвоєння інформації. Така діяльність суб'єкта потребує наявності відповідних якостей. Найважливішою з них є пізнавальна самостійність, тобто прагнення й уміння власними силами оволодіти знаннями та способами діяльності й застосовувати їх на практиці, а також інтелектуальна активність, тобто потреба знати як можна більше стосовно своєї майбутньої спеціальності. Позитивно вмотивована й організована самостійна робота сприяє вихованню вольових якостей особистості, а також розвиває мислення, пам'ять, увагу, здібності;

– інформаційно-технологічний фактор визначає ступінь доступності для студентів нових інформаційних систем, а також зумовлює рівень їх комп'ютерної грамотності [10].

Високоєфективною самостійною роботою студентів можна вважати таку, котра досягла наступних результатів:

– студент проявляє самостійне, творче мислення, уміє користуватися понятійним апаратом, синтезувати знання з ряду тем, вільно справляється з практичними завданнями;

– студент повністю засвоює програмовий матеріал;

– студент уміє застосовувати основні положення, принципи теорії при аналізі сучасної дійсності;

– студент глибоко вивчив першоджерела;

– студент оволодів навичками самостійної роботи (уміє здійснювати пошук необхідної літератури, її вивчати та вести записи).

Ефективна реалізація самостійної роботи залежить від зацікавленості в досягненні результату, тобто від стійкої мотивації. Викладачі мають великий зв'язок з мотиваційним рівнем своїх студентів. Студент може прийти до заняття з певною мотивацією, але поведінка викладача та стиль викладання, структура курсу, характер завдань та неформальна взаємодія зі студентами можуть вплинути на мотивацію студента.

Існує три основні класифікації мотивації: зовнішня, внутрішня, навчальна. Студенти, котрі є дуже орієнтованими на оцінку, є зовнішньо мотивованими, тоді як студенти, які прагнуть підвищення власної кваліфікації, є внутрішньо мотивованими.

1. Зовнішня мотивація – залежність професійної кар'єри від результатів навчання у вузі.

2. Внутрішня мотивація – схильності студента, його здатності до навчання у вузі. Нею можна керувати в період довузівської підготовки шляхом використання тестів при виборі спеціальності, обґрунтованої рекомендації при визначенні напрямку освіти.

3. Навчальна мотивація. Виявляється в розумінні студентом корисності виконуваної роботи. Потрібне психологічне налаштування студента на важливість виконуваної роботи як у плані

професійної підготовки, так і в плані розширення кругозору, ерудиції фахівця. Необхідно переконливо показати (довести), що результати самостійної роботи допоможуть йому краще зрозуміти лекційний матеріал, лабораторні роботи.

Щоб сприяти мотивації студентів до самостійної роботи, необхідно створити навчальну діяльність, яка ґрунтується на темах, які мають відношення до підвищення рівня кваліфікації, створення можливостей оволодіння спеціальністю та визначення професійної спрямованості студентів.

Студенти можуть збільшувати мотивацію, коли вони відчувають певне відчуття автономії у процесі навчання, і ця мотивація знижується, коли студенти не мають голосу.

Задля забезпечення ефективності самостійної роботи студентів, які опановують дисципліни з бухгалтерського обліку, необхідним є виконання ряду умов:

1. Забезпечення урівноваженого співвідношення об'єму аудиторного часу та часу, відведеного на самостійне опанування матеріалу.

2. Забезпечення зв'язку аудиторного часу та часу, відведеного на самостійне опанування матеріалу.

3. Забезпечення наявності необхідного методичного матеріалу.

4. Забезпечення контролю самостійної роботи як мотивуючого фактору процесу здобуття студентом знань задля освоєння майбутньої професії.

Самостійна робота студентів повинна бути мотивованою, доцільною, такою, яка спонукає їх до дослідження інформації з різноманітних джерел, формує навички самостійного планування та ефективного використання часу, відведеного на навчання, що забезпечить неперервне оволодіння необхідним об'ємом знань та навичок з бухгалтерського обліку.

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити наступні висновки:

самостійна робота студента – це цілісна система навчання, направлена на формування самостійного мислення у студентів, самостійного оволодіння теоретичними знаннями та практичними навичками під методичним керівництвом і контролем викладача без його прямої участі;

сутність самостійної роботи розкривається за допомогою її функцій: пізнавальної, самоосвітньої, прогностичної, коригувальної, виховної.

Зміна концептуальної основи та розширення функцій самостійної роботи студентів викликає зміни у взаєминах між викладачем і студентом як учасників навчальної діяльності, корегує всі організаційні та методичні засоби забезпечення ефективності самостійної роботи студентів;

самостійна робота може здійснюватися як опосередковано за допомогою використання методичних вказівок, так і безпосередньо під контролем викладача;

ефективна реалізація самостійної роботи залежить від зацікавленості в досягненні результату, тобто від стійкої мотивації. Існує три основні класифікації мотивації: зовнішня, внутрішня, навчальна. Студенти, котрі є дуже орієнтованими на оцінку, є зовнішньо мотивованими, тоді як студенти, які прагнуть підвищення власної кваліфікації, є внутрішньо мотивованими, навчальна мотивація виявляється в розумінні студентом користі виконуваної роботи;

задля забезпечення ефективності самостійної роботи студентів, які опановують дисципліни з бухгалтерського обліку, необхідним є виконання таких умов як: забезпечення урівноваженого співвідношення об'єму аудиторного часу та часу, відведеного на самостійне опанування матеріалу; забезпечення зв'язку аудиторного часу та часу, відведеного на самостійне опанування матеріалу; забезпечення наявності необхідного методичного матеріалу; забезпечення контролю самостійної роботи як мотивуючого фактору процесу здобуття студентом знань задля освоєння майбутньої професії.

самостійна робота студентів повинна бути мотивованою, доцільною, такою, яка спонукає їх до дослідження інформації з різноманітних джерел, формує навички самостійного планування та ефективного використання часу, відведеного на навчання, що забезпечить неперервне оволодіння необхідним об'ємом знань та навичок з бухгалтерського обліку.

Враховуючи вищевикладені висновки слід зазначити, що при виборі форм і методів навчання, типів самостійної роботи необхідно враховувати специфіку професійного становлення студентів.

Таким чином, дослідження особливостей організації самостійної роботи студентів та шляхів її мотивації в процесі опанування бухгалтерського обліку є не лише актуальними, а і потребують подальшого вивчення.

Список літератури:

1. Журавель В. Забезпечення наступності у підготовці студентів ОКР «молодшого спеціаліста» та «бакалавра» в навчальних закладах. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. праць.* 2010. Вип. 12. С. 56–60.
2. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія. Київ : Либідь, 2013. С. 558.
3. Ягеніч Л.В. Мотивація студентів медичних спеціальностей у процесі вивчення іноземної мови. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія.* 2013. № 19. С. 46–48.
4. Гурська О. Місце та роль самостійної роботи студентів у навчальному процесі. *Витоки педагогічної майстерності.* 2014. № 13. С. 103–107.
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи. 2-ге вид., доп. Київ : Академвидав. Серія «Альмаматер», 2010. С. 456.
6. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи. Київ : Каравела, 2014. С. 352.
7. Стебльова К.К. Організація самостійної роботи студентів ВНЗ за допомогою засобів інформаційних технологій. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. // ред. Л.Л. Товажнянський, О.Г. Романовський.* Харків : НТУ «ХП». 2012. Вип. 30–31. С. 317–325.
8. Дербеньова А. Усе про мотивацію. Київ : Вид. група «Основа», 2012. С. 207.

References:

1. Zhuravel, V. (2010). Zabezpechennia nastupnosti u pidhotovtsi studentiv OKR «Molodshoho spetsialista» ta «Bakalavra» v navchalnykh zakladakh [Ensuring continuity in the preparation of the degree of "junior specialist" and "bachelor" in educational institutions]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Serii: Filosofiia, Pedagogika, Psykholohiia. Zb. nauk. prats*, vol. 12, pp. 56–60.
2. Aleksiuk, A.M. (2013). *Pedagogika vyshchoi osvity Ukrainy: istoriia teorii* [Pedagogy of higher education of Ukraine: history, theory]. Kyiv: Lybid, p. 558.
3. Yahenich, L.V. (2013). Motyvatsiia studentiv medychnykh spetsialnostei u protsesi vyvchennia inozemnoi movy [Motivation of medical students in the process of learning a foreign language]. *Pedahohichna osvita teorii i praktyka. Pedagogika. Psykholohiia*, vol. 19, pp. 46–48.
4. Hurska, O. (2014). Mistse ta rol samostiinoi roboty studentiv u navchalnomu protsesi [The place and role of students' independent work in the educational process]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti*, vol. 13, pp. 103–107.
5. Fitsula, M.M. (2010). *Pedagogika vyshchoi shkoly* [Pedagogy of high school]. Kyiv: Akademydav. Serii «Almamater», p. 456.
6. Podoliak, L.H., & Yurchenko, V.I. (2014). *Psykholohiia vyshchoi shkoly* [Psychology of higher education]. Kyiv: Karavela, p. 352.
7. Steblova, K.K. (2012). Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv VNZ za dopomohoiu zasobiv informatsiinykh tekhnolohii [Organization of independent work of university students with the help of information technology tools]. *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity : zb. nauk. pr.* Red. L.L. Tovazhnianskyi, O.H. Romanovskyi. Kharkiv: NTU «KhPI», vol. 30–31, pp. 317–325.
8. Derbenova, A. (2012). *Use pro motyvatsiiu* [It's all about motivation]. Kyiv: Vyd. Hrupa «Osnova», p. 207.